

DOI 10.33099/2618-1614-2022-18-1-4-9

УДК 355.01(477)

Р. І. Тимошенко,

доктор військових наук, старший науковий співробітник,
головний науковий співробітник центру
воєнно-стратегічних досліджень,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського, генерал-лейтенант,

А. К. Павліковський,

кандидат військових наук, доцент,
начальник центру воєнно-стратегічних досліджень,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського, полковник,

М. М. Лобко,

кандидат військових наук, доцент,
провідний науковий співробітник центру
воєнно-стратегічних досліджень,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського

Щодо моделі організації оборони

Стаття є продовженням наукової дискусії, започаткованої в статті «Модель системи оборони України», опублікованій у № 1 журналу «Наука і оборона» за 2021 рік.

У статті викладаються результати дослідження питання моделі організації оборони України, її опис, призначення, сутність, складові, структура та характерні властивості. Наводяться загальні підходи до формування моделі організації оборони. На основі проведеного аналізу подаються принципи підходи до формування моделей організації оборони держав – членів НАТО. Висвітлюються особливості побудови системи влади в Україні та на її основі формується модель організації оборони України. Наводяться основні функції суб'єктів моделі організації оборони України, відношення, зв'язки та взаємодія між її елементами під час виконання покладених на них функцій і завдань оборони.

Ключові слова: органи державної влади, модель організації оборони, суб'єкти моделі організації оборони.

© Р. І. Тимошенко, А. К. Павліковський, М. М. Лобко, 2022

Постановка проблеми. Під час збройної агресії Російської Федерації у 2014 р. висвітлювалися значні проблеми організації оборони в Україні. Як показав проведений попередній аналіз відсічі повномасштабній збройній агресії в нашій державі не вдалось у повному обсязі розв'язати проблеми організації оборони. Це призвело до виникнення серйозних труднощів для наших військ (сил), а інколи й до низки критичних ситуацій під час ведення бойових дій.

Проведене дослідження показало, що однією з важливих причин негативного результату протидії противнику стала особливість збройної агресії РФ, яка, крім наявності великої переваги в силах і засобах, полягає в широкому використанні «гібридних» методів та способів її здійснення.

Названі та деякі інші причини вкрай негативно вплинули на організацію оборони, захист державного суверенітету, територіальної цілісності, інших життєво важливих національних інтересів України.

За цих умов оборона держави була організована і здійснювалася невдало, з допущенням значної кількості помилок під час прийняття рішень щодо її ведення, неузгодженості дій владних суб'єктів під час їх реалізації, з недостатньою, а нерідко й відсутньою взаємодією між органами державної влади, силами і засобами Збройних Сил України, інших військових формувань та правоохоронних і розвідувальних органів.

Отже, досвід відсічі збройній агресії РФ висвітлив низку суттєвих недоліків, прорахунків в організації оборони України, що потребує проведення серйозної роботи з її вдосконалення, подальшого розвитку та побудови перспективної моделі з використанням принципів і стандартів НАТО. У цьому також полягає і завдання науковців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми організації оборони держави уважно розглядалися науковцями, експертами й фахівцями та висвітлювалися в наукових виданнях і засобах масової інформації. Так, у статті [1] викладені юридичні аспекти результатів дослідження заходів організації оборони. Досліджено елементи, з яких складається організація оборони. Окреслено причини, що мають негативний вплив на стан оборони в державі, та запропоновані шляхи їх усунення. Однак питання моделі організації оборони держави автором не розглядалися.

Ґрунтовно викладені питання організації оборони держави в статті [2]. Автори на основі аналізу законодавства України, інших нормативно-правових актів дають чіткі визначення оборони та всіх характерних для неї понять. Проведено аналіз комплексу викликів та загроз національним інтересам України, чинної системи протидії цим загрозам та на його основі запропоновано перспективну модель організації оборони України.

Разом з тим, у наведеному варіанті визначення «організація оборони держави» розглядається як комплекс взаємопов'язаних, взаємозалежних заходів лише сектору

безпеки та оборони, визначених статтею 3 Закону України «Про оборону України». Тож у запропонованій перспективній моделі організації оборони України не охоплені всі суб'єкти держави, наділені повноваженнями з організації оборони.

Питання організації оборони, особливостей збройної агресії РФ, використання «гібридних» методів і способів її здійснення також досліджені в монографіях [3–5]. Однак аналіз зазначених публікацій свідчить, що дослідження стосувалися лише певних сторін організації оборони, котрі висвітлювалися фрагментарно. Загалом організація оборони держави, як і її модель, не розглядалися.

Мета статті – на основі проведеного наукового дослідження розкрити призначення, сутність, склад і структуру моделі організації оборони України, повноваження її суб'єктів, а також основні відношення і зв'язки між ними.

Виклад основного матеріалу

Однією з важливих функцій діяльності держави є **організація оборони**.

Організація оборони є функцією державного управління і як така становить цілеспрямований процес, діяльність установлених суб'єктів держави з визначення і планування функцій, завдань, заходів у сфері оборони та необхідних ресурсів, налагодження, впорядкування та забезпечення їх проведення і виконання.

Довідково. «Організація» – термін, який має кілька значень. У статті він розглядається як цілеспрямований процес, діяльність установлених суб'єктів держави з визначення (планування) функцій, завдань, заходів у сфері оборони та необхідних ресурсів, налагодження, впорядкування та забезпечення їх проведення і виконання.

Діяльність щодо організації оборони здійснюється суб'єктами держави, визначеними законодавством відповідної держави. До суб'єктів, які здійснюють повноваження з організації оборони, належать визначені органи державної влади, інші державні органи, відповідні посадові особи цих органів. Для вказаних органів, їхніх керівників законодавством визначаються відповідні повноваження у сфері оборони, зокрема з організації оборони.

Розглядаючи модель організації оборони, слід зазначити, що вона охоплює, як правило, центральні, регіональні, місцеві органи виконавчої влади, інші органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Довідково. Модель («модель», фр. *modèle* від лат. *modulus* «міра, аналог, взірцець») – аналог (як правило, зменшений чи уявний образ) об'єкта-оригінала (процесу, явища, системи), що підлягає науковому дослідженню з певною метою, прообраз, опис або зображення якогось об'єкта.

Саме на ці органи в більшості держав світу законодавством покладаються повноваження з оборони держави та її організації.

У переважній більшості держав – членів НАТО вирішення завдань у сфері оборони, організації її підготовки і ведення покладається на органи виконавчої влади. Так, у США виконавчу владу очолює президент, котрий формує уряд, членів якого затверджує парламент. Міністри уряду, серед них і міністр оборони, підпорядковуються президенту. Президент США є верховним головнокомандувачем збройних сил США.

У європейських державах виконавчу владу очолюють голови урядів (прем'єр-міністр, канцлер та ін.). На голів урядів законодавством покладаються повноваження керівництва у сфері безпеки та оборони. Вони є верховними головнокомандувачами збройних сил. Президенти цих держав (де вони є) виконують, як правило, представницькі функції. Деякі з європейських держав мають парламентсько-президентську форму правління. За такої форми правління президенти цих держав не очолюють виконавчу владу, але є головами держав і верховними головнокомандувачами збройних сил та здійснюють керівництво обороною.

Формуючи модель організації оборони в Україні, слід відзначити певні відмінності в системі влади нашої держави. Так, відповідно до статті 6 Конституції України [6] «державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову». Органи державної влади здійснюють свої повноваження в установлених Конституцією межах і відповідно до законів України.

Президент України є головою держави і виступає від її імені, є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина, є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України. Однак Президент України не очолює органи виконавчої влади. Разом з тим, на Президента України згідно зі статтею 106 Конституції України [6] покладаються повноваження «здійснення керівництва у сферах національної безпеки і оборони». Зазначені повноваження Президент України реалізує через Раду національної безпеки і оборони України, яка згідно зі статтею 107 Конституції [6] «координує і контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони».

Верховна Рада України є єдиним органом законодавчої влади в Україні та в межах повноважень, визначених Конституцією України, здійснює законодавче регулювання питань сфери оборони.

Кабінет Міністрів України згідно зі статтею 113 Конституції [6] «є вищим органом у системі органів виконавчої влади». У його розпорядженні перебувають ресурси держави, і до його повноважень, серед іншого, входить ресурсне забезпечення виконання заходів з безпеки та оборони держави. Тому Прем'єр-міністр України є членом Ради національної безпеки і оборони України, інших державних органів, що здійснюють повноваження у сфері оборони і для їх здійснення потребують відповідного ресурсного забезпечення.

Узагальнюючи викладене, можна визначити: модель організації оборони відображає організовану державою сукупність органів державної влади, інших державних органів, органів військового управління, органів місцевого самоврядування, діяльність яких об'єднана єдиною метою щодо виконання покладених відповідно до вітчизняного законодавства повноважень, функцій, завдань і заходів із забезпечення підготовки до оборони, оборони держави, захисту її суверенітету, територіальної цілісності й інших національних інтересів у разі збройної агресії.

Отже, враховуючи наведене, слід зазначити, що модель організації оборони в Україні охоплює такі владні суб'єкти: Президент України; Верховна Рада України; Рада національної безпеки і оборони України, Воєнний кабінет; Центр протидії дезінформації; Кабінет Міністрів України; Комітет з питань розвідки; вищий колегіальний стратегічний орган військового керівництва обороною держави в особливий період (Ставка Верховного Головнокомандувача); міністерства, центральні та інші органи виконавчої влади; органи військового управління; місцеві державні адміністрації, ради оборони (Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя), військово-цивільні (військові) адміністрації (в разі їх утворення); органи місцевого самоврядування.

Рис. 1. Структурна схема моделі організації оборони

На зазначені органи покладене здійснення повноважень у сфері оборони й зокрема такої важливої функції, як «організація оборони». Структурна схема моделі організації оборони показана на *рисунку 1*.

Сформована модель становить інформаційний опис, який утворює сукупний обрис, її загальний вигляд. Модель надає уявлення про організацію оборони, її призначення, склад, структуру, відношення і зв'язки та інші властивості її суб'єктів. Сформована модель дає змогу досліджувати організацію оборони як процес, проводити певні експерименти, вносити необхідні зміни, уточнення тощо.

Основним призначенням цієї моделі є моделювання функцій з організації оборони щодо проведення «системи політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних, інших заходів держави з підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту під час підготовки оборони та керівництво обороною держави у разі збройної агресії» [7].

Модель відображає діяльність визначених суб'єктів щодо реалізації положень Конституції, законів України, положень Стратегії національної безпеки України, Стратегії воєнної безпеки України й інших нормативно-правових актів з питань організації оборони.

Зазначена діяльність охоплює проведення заходів з оцінювання воєнно-політичної, воєнно-стратегічної обстановки, прийняття рішення, постановки завдань, планування, взаємодії, забезпечення здійснення визначених заходів та виконання покладених завдань необхідними ресурсами й інші заходи з реалізації «системи заходів держави».

Коротко розглянемо повноваження визначених суб'єктів описаної моделі.

Президент України, відповідно до вітчизняного законодавства, здійснює повноваження щодо керівництва у сферах національної безпеки та оборони держави. Організуючи оборону, він приймає рішення на оборону України, про загальну або часткову мобілізацію, введення воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях, застосування Збройних Сил України, інших складових сил оборони, затверджує план оборони України, визначає основні питання взаємодії та забезпечення, вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни, видає укази та розпорядження. Як Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України Президент України видає накази і директиви з питань оборони; скликає та головує на засіданнях Ради національної безпеки і оборони України; спрямовує діяльність і здійснює загальне керівництво її роботою; затверджує перспективні та поточні плани роботи Ради, інших утворених міжвідомчих комісій, робочих та консультативних органів; здійснює інші повноваження у сфері оборони, передбачені законодавством.

Верховна Рада України проводить діяльність у сфері оборони в межах повноважень, визначених Конституцією

та законами України. До повноважень Верховної Ради України з питань оборони належить оголошення за поданням Президента України стану війни та укладення миру, схвалення рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України, проводить парламентський контроль. Вона призначає членів Кабінету Міністрів України, розглядає і приймає рішення щодо схвалення Програми його діяльності та контролює його діяльність.

Рада національної безпеки і оборони України координує та контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері національної безпеки та оборони. Вона розглядає питання оголошення стану війни, загальної або часткової мобілізації, введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або окремих її місцевостях; приймає рішення з питань оборони, що вводяться в дію указами Президента України, і здійснює поточний контроль діяльності органів виконавчої влади у сферах національної безпеки та оборони; подає Президенту України відповідні висновки та пропозиції [6, 8]. Варто зауважити, що Рада, координуючи та контролюючи діяльність органів виконавчої влади, організовує виконання прийнятих нею рішень з питань оборони держави.

Воєнний кабінет (у разі його утворення) є робочим органом Ради національної безпеки і оборони України в особливий період. До його основних завдань, як зазначено в [9], належать обговорення пропозицій щодо застосування сил і засобів структур сектору безпеки та оборони України для відбиття збройної агресії проти України, інших питань оборони, організації взаємодії сил і засобів структур сектору безпеки та оборони України, а також взаємодії із центральними (місцевими) органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування під час виконання покладених на них завдань оборони в особливий період.

Центр протидії дезінформації є робочим органом Ради національної безпеки і оборони України. Центр забезпечує здійснення заходів з протидії поточним і прогнозованим загрозам національній безпеці та національним інтересам України в інформаційній сфері, забезпечення інформаційної безпеки України, виявлення та протидії дезінформації, ефективної протидії пропаганді, деструктивним інформаційним впливам і кампаніям, запобігання спробам маніпулювання громадською думкою [10].

Кабінет Міністрів України як вищий орган у системі органів виконавчої влади здійснює координацію роботи міністерств, інших центральних органів виконавчої влади та спрямовує їх на забезпечення виконання заходів з підготовки оборони та її ведення, а також видання в межах своєї компетенції постанов і розпоряджень, у тому числі з питань забезпечення заходів оборони [11], зокрема з її організації.

Комітет з питань розвідки здійснює координацію діяльності розвідувальних органів держави та контроль

за виконанням покладених завдань з розвідки в інтересах оборони держави [12].

Вищий колегіальний стратегічний орган воєнного керівництва обороною держави в особливий період (Ставка Верховного Головнокомандувача) в разі утворення організовує забезпечення стратегічного керівництва Збройними Силами України, іншими військовими формуваннями та правоохоронними і розвідувальними органами в особливий період [13].

Міністерства, центральні та інші органи виконавчої влади, інші державні органи, серед іншого, здійснюють функцію з організації оборони шляхом участі в межах своєї компетенції у виконанні заходів з підготовки і ведення оборони держави. Вони забезпечують (беруть участь) у формуванні та реалізують державну політику у сфері оборони, розробляють у межах наданих повноважень проекти законів та інших нормативно-правових актів у відповідній сфері, державні програми розвитку, плани роботи спрямованих на виконання заходів з підготовки і ведення оборони держави, видають відповідні керівні акти [14, 7].

Органи військового управління – Головнокомандувач, Генеральний штаб Збройних Сил України, інші штаби, командування, управління, виконують функції з управління, організовують проведення заходів з підготовки підпорядкованих сил і засобів, органів, здійснюють керівництво військовими формуваннями, утвореними відповідно до законів України, та органами в межах наданих повноважень.

Місцеві державні адміністрації, ради оборони (Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя), *органи місцевого самоврядування* проводять заходи з організації оборони в межах своєї компетенції [15, 7].

Військово-цивільні адміністрації як тимчасові державні органи в селах, селищах, містах, районах та областях, у разі їх утворення, виконують повноваження відповідних органів у районі здійснення заходів із забезпечення національної безпеки та оборони й організовують забезпечення дії Конституції та законів України, безпеку і нормалізацію життєдіяльності населення, правопорядку, участі у протидії актам збройної агресії, диверсійним проявам і терористичним актам, недопущення гуманітарної катастрофи в районі відсічі збройній агресії РФ [16].

Військові адміністрації населених пунктів на відповідній території організовують виконання повноважень відповідних місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, які не здійснюють покладені на них Конституцією та законами України повноваження, у тому числі внаслідок фактичного саморозпуску, або самоусунення від виконання своїх повноважень, або їх фактичного невиконання, або припинення їхніх повноважень згідно із законом [17].

Важливо додати, що суб'єкти моделі організації оборони, організовуючи оборону, перебувають у відповідних

відносинах та взаємодіють між собою, між ними встановлюються певні зв'язки.

Для проведення заходів з організації оборони, організації взаємодії вони утворюють комплексні комісії, робочі групи, проводять наради (погоджувальні наради), наукові заходи – науково-практичні конференції, семінари тощо й інші заходи. У зазначених суб'єктах моделі організації оборони розробляються та оновлюються організаційні процедури, алгоритми роботи, положення, порядок діяльності та інші документи з організації оборони.

Рада національної безпеки і оборони України, Кабінет Міністрів України як суб'єкти моделі спрямовують, координують і контролюють діяльність інших суб'єктів зазначеної моделі щодо організації оборони в рамках наданих повноважень.

Профільні міністерства, інші державні органи згідно з наданими повноваженнями координують і контролюють діяльність суб'єктів моделі з організації оборони відповідно до визначеної їх ієрархії з відповідних питань оборони.

Такий підхід надає можливість підвищити рівень організації оборони, узгоджено проводити встановлену систему заходів з оборони держави, об'єднувати зусилля суб'єктів моделі, їхні сили й засоби та ресурси щодо підготовки оборони, відсічі збройній агресії та виконання інших завдань оборони України, а також запровадження засад всеохоплюючої оборони України, що визначено у Стратегії воєнної безпеки України [18].

Необхідно привернути увагу до результатів наукового дослідження опублікованих авторами у статті [19], які показують, що модель організації оборони за своїм призначенням, сутністю, складом, структурою є важливою складовою моделі системи оборони України, її керуючого компонента.

Слід констатувати, що за останні роки в Україні зроблені певні кроки з розвитку організації оборони. Так, утворено низку державних органів, наділених відповідними повноваженнями з організації оборони [9, 12, 13, 16, 17]. Цей процес триває. У цьому сенсі можна навести нещодавній приклад: указом Президента України в березні 2021 р. утворений Центр протидії дезінформації як робочий орган Ради національної безпеки і оборони України [10], про який ішлося вище.

Сьогодні триває процес розвитку організації оборони, пошук оптимальних структур органів державної влади, інших державних органів, які здійснюють повноваження з організації оборони держави та вдосконалення організаційних процедур.

На думку авторів, завдання вченої спільноти, фахівців, експертів полягає в наданні науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій щодо подальшого розвитку організації оборони держави з використанням запропонованої її моделі, впровадження яких має підвищити рівень обороноздатності України.

Висновки

Проблемам організації оборони держави за нинішніх умов приділяється значна увага науковцями, експертами, фахівцями в наукових виданнях та засобах масової інформації. Проте, як показує проведений аналіз переважної більшості публікацій, дослідження стосувалися певних сторін організації оборони, які висвітлювались у них фрагментарно. У цілому організація оборони держави, як і її модель, не розглядалися.

Організація оборони як функція державного управління становить цілеспрямований процес, діяльність установлених суб'єктів держави з визначення і планування заходів, завдань у сфері оборони та необхідних ресурсів, налагодження, впорядкування та забезпечення їх проведення і виконання. Реалізація цієї функції покладається на органи державної влади, інші державні органи, органи військового управління, органи місцевого самоврядування й інші суб'єкти, наділені законодавчо встановленими повноваженнями у сфері оборони.

У державах, що входять до Євroatлантичного Альянсу, сформовані характерні для них моделі організації оборони. В Україні має формуватися модель організації оборони з урахуванням національних відмінностей у системі державної влади та державного устрою.

Модель організації оборони є складовою моделі системи оборони України, її керуючого компонента. Суб'єктами цієї моделі є органи виконавчої влади, інші державні органи, органи місцевого самоврядування, наділені законодавчо встановленими повноваженнями у сфері оборони. Зазначені суб'єкти здійснюють установлені для них функції з реалізації законодавчо наданих повноважень щодо підготовки оборони, її організації, відсічі збройній агресії та виконання інших завдань оборони України.

Основним призначенням моделі, що розглядається, є моделювання функції з організації оборони щодо проведення «системи політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних, інших заходів держави з підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту під час підготовки оборони та керівництво обороною держави в разі збройної агресії».

Сформована модель організації оборони є відповідним структурно-описовим обрисом. Зазначена модель надає уявлення про організацію оборони, її призначення, сутність, склад, структуру, розкриває характер відносин, зв'язків та інші її властивості. Основним призначенням цієї моделі є моделювання функції з організації оборони щодо проведення системи державних заходів з підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту та розроблення пропозицій і рекомендацій із забезпечення підвищення рівня обороноздатності держави.

Визначення та реалізація заходів з організації оборони здійснюються на основі тісної взаємодії та координації

зусиль Президента України, Верховної Ради України, Ради національної безпеки і оборони України, Кабінету Міністрів України, міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів військового управління, органів місцевого самоврядування й інших суб'єктів.

Перелік літератури

1. Сокурєнко В. Особливості організації оборони в Україні [Електронний ресурс] / В. Сокурєнко // Підприємництво, господарство і право. – 2017. – № 3. – С. 172–177. – Режим доступу : <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/3/39.pdf>.

2. Фролов В. С. Формування перспективної моделі організації оборони України / В. С. Фролов, В. М. Семененко // Наука і оборона. – 2019. – № 3. – С. 3–9. – Режим доступу : <https://doi.org/10.33099/2618-1614-2019-8-3-3-9>.

3. Світова гібридна війна: український фронт [Електронний ресурс] : монографія / за загальною редакцією В. П. Горбуліна ; Національний інститут стратегічних досліджень. – К. : НІСД, 2017. – 496 с. – Режим доступу : <https://niss.gov.ua/publikacii/monografii/svitova-gibridna-viyna-ukrainskiy-front-monografiya>.

4. Магда Є. Гібридна агресія Росії: уроки для Європи / Є. Магда. – К. : Каламар, 2017. – 268 с.

5. Военні аспекти протидії «гібридній» агресії: досвід України [Електронний ресурс] : монографія / за загальною редакцією А. М. Сиротенка. – К. : НУОУ ім. Івана Черняховського, 2020. – 176 с. – Режим доступу : https://nuou.org.ua/assets/monography/mono_gibr_viin.pdf.

6. Конституція України [Електронний ресурс] : прийнята 28 червня 1996 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text.

7. Про оборону України [Електронний ресурс] : Закон України № 1932-ХІІ від 6 грудня 1991 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>.

8. Про Раду національної безпеки і оборони України [Електронний ресурс] : Закон України № 183/98-ВР від 5 березня 1998 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-вр#Text>.

9. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 лютого 2015 року «Про додаткові заходи щодо зміцнення національної безпеки України» [Електронний ресурс] : Указ Президента України № 139/2015 від 12 березня 2015 р. //

Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/139/2015#Text>.

10. Питання Центру протидії дезінформації [Електронний ресурс] : Указ Президента України № 187/2021 від 7 травня 2021 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/2021#Text>.

11. Про Кабінет Міністрів України [Електронний ресурс] : Закон України № 794-VII від 27 лютого 2014 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>.

12. Про Комітет з питань розвідки [Електронний ресурс] : Указ Президента України № 230/2020 від 17 червня 2020 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/230/2020#Text>.

13. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 вересня 2017 року «Про Ставку Верховного Головнокомандувача» [Електронний ресурс] : Указ Президента України № 313/2017 від 10 жовтня 2017 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/313/2017#Text>.

14. Про центральні органи виконавчої влади [Електронний ресурс] : Закон України № 3166-VI від 17 березня 2011 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text>.

15. Про місцеві державні адміністрації [Електронний ресурс] : Закон України № 586-XIV від 9 квітня 1999 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>.

16. Про військово-цивільні адміністрації [Електронний ресурс] : Закон України № 141-VIII від 3 лютого 2015 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text>.

17. Про правовий режим воєнного стану [Електронний ресурс] : Закон України № 389-VIII від 12 травня 2015 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

18. Стратегія воєнної безпеки України [Електронний ресурс] : затверджена Указом Президента України № 121/2021 від 25 березня 2021 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>.

19. Тимошенко Р. І. Модель системи оборони України [Електронний ресурс] / Р. І. Тимошенко, А. К. Павліковський, М. М. Лобко // Наука і оборона. – 2021. – № 1. – С. 21–30. – Режим доступу : <https://doi.org/10.33099/2618-1614-2021-14-1-21-30>.